

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Мінченко С.І.

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.97

ЗАПОБІГАННЯ НЕВИКОНАННЮ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

У статті акцентується увага на важливості забезпечення виконання рішень суддів у контексті реформування кримінальної юстиції України.

Ключові слова: злочин, злочинність, протидія, запобігання, профілактика, судові рішення, реформи.

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 5 ст. 124 Конституції України судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території держави.

Ця норма закріпила одну з основ механізму розбудови правової, демократичної, соціальної держави. І в цьому аспекті правосуддя має бути реально діючим. Його онтологічний вимір втілюється не тільки у справедливому, об'єктивному, неупередженому судовому розгляді, а й у реалізації прийнятих судом рішень, упорядкуванні життєдіяльності згідно з його приписами. Останні мають вирішувати у правовому полі соціальні конфлікти, знімати напруженість, утверджувати основоположні принципи ліберально-демократичного суспільного устрою, зміцнювати вектор розвитку, націлений на цінності громадянського суспільства [1, с. 1].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичним дослідженням різних аспектів запобігання злочинам проти правосуддя приділяли увагу такі вчені, як Ю. В. Александров, М. І. Ануфрієв, М. І. Бажанов, О. М. Бандурка, В. І. Борисов, Ю. В. Баулін, А. М. Бойко, О. О. Вакулик, А. В. Воронцов, А. В. Галахова, М. Н. Голоднюк, В. В. Голіна, В. О. Глушков, Н. О. Гуторова, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова,

Т. М. Добровольський, О. М. Джужа, О. О. Дудоров, А. П. Закалюк, В. С. Зеленецький, О. Г. Кальман, В. Ф. Кириченко, М. Й. Коржанський, О. М. Костенко, М. І. Колос, М. В. Косюта, В. М. Кудрявцев, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, В. Т. Маляренко, О. А. Мартиненко, О. І. Медведько, М. І. Мельник, П. П. Михайленко, С. С. Мірошніченко, А. А. Музика, Ю. В. Орел, В. І. Осадчий, Л. М. Палюх, М. І. Панов, І. О. Плужнік, А. В. Савченко, Г. П. Серeda, В. О. Туляков, А. В. Раденький, Ш. С. Рашковська, Б. В. Романюк, О. М. Сокуренок, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, С. А. Тарарухін, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, М. Д. Шаргородський, С. С. Яценко та інші. На дисертаційному рівні кримінологічні проблеми запобігання злочинам проти правосуддя досліджені у докторській дисертації С. С. Мірошніченка (2012 рік). Комплексна монографічна робота, присвячена кримінологічній характеристиці та запобіганню невиконанням судових рішень, проведена К.О. Лагодою (2015 рік).

Метою статті є акцентування уваги на важливості забезпечення виконання рішень суддів у контексті реформування кримінальної юстиції України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Яскравим підтвердженням актуальності заявленої тематики є здійснений аналіз та узагальнення *основних видів* прямих та непрямих витрат від невиконання судових рішень, що містять ознаки складу злочину, передбаченого ст. 382 КК України, який дозволяє зробити висновок, що ціна вказаного різновиду злочинності становить близько 9389848400 грн. щороку. При цьому до зазначеного показника нами свідомо не були включені витрати, пов'язані з кримінальним судочинством у провадженнях про невиконання судових рішень, а також виконанням відповідних покарань. З урахуванням цього вважаємо, що існує достатньо підстав вести мову про те, що ціна злочинного невиконання судових рішень для української держави та суспільства кожного року становить щонайменше 10 млрд грн. (з урахуванням латентної частини). Для більшої наочності зауважимо, що це близько 0,6 % внутрішнього валового продукту України за показниками 2013 року, або 75 % бюджету МВС України за той же період, або 1,9 % від доходної частини державного бюджету України на 2015 рік. Подібна візуалізація фінансового тягаря від невиконання судових рішень у площині окремих складових доходів та видатків держави й суспільства в цілому безальтернативно свідчить на користь високого рівня суспільної небезпечності досліджуваного виду злочинів, їх соціально деструктивного характеру, який відображає загрози не лише демократії та правопорядку, а й державному суверенітетові в цілому [1, с. 34].

Сама протидія злочинності являє собою комплексну діяльність держави, яка включає в себе сукупність заходів, що вживаються на різних рівнях державними та недержавними структурами, окремими службовими та приватними особами, спрямована на обмеження кількості злочинних проявів у суспільстві, виявлення, усунення чи нейтралізацію детермінант злочинності, виявлення злочинів, їх розкриття та розслідування, пошук злочинців і покарання винних.

Протидія – термін, запозичений кримінологією із механіки, де під ним розуміють дію, що слугує перешкодою до прояву, розвитку іншої дії, перешкоджання [7].

Поняття «протидія» складається із двох самостійних термінів – проти і дія – та означає дію, спрямовану на перешкоджання іншій дії, прояв будь-якої діяльності, сили, функціонування чого-небудь на противагу чомусь іншому. З точки зору кримінології протидія виявляється у здійсненні діяльності, спрямованої на протистояння такому негативному та шкідливому явищу, як злочинність. У кримінологічній літературі для розкриття терміна «протидія злочинності» використовуються категорії «попередження злочинності», «запобігання злочинності», «профілактика злочинності», «припинення злочинів», «недопущення злочинів», «переривання злочинів», «боротьба зі злочинністю», «превенція злочинів», «обмеження злочинності», «соціальний контроль над злочинністю». Усі ці терміни можна розглядати як окремі складові єдиного процесу державного впливу на злочинність та пов'язані з нею негативні явища [3].

Термін «профілактика» запозичений кримінологією із медицини (грець. prophylaktikos – упереджуючий, попереджувальний) і означає діяльність, спрямовану на обмеження кількості негативних проявів та їх нейтралізацію (лікування, усунення причин захворювання, недопущення захворюваності). У кримінології можна говорити про обмеження кількості соціальних хвороб (пияцтва, алкоголізму, наркоманії, проституції, бродяжництва, жебрацтва тощо), що виступають живильним середовищем для вчинення злочинів та злочинності в цілому, і обмеження й нейтралізацію детермінант (причин та умов, факторів) злочинності, забезпечення високого рівня безпеки особи, групи осіб та будь-якої сфери діяльності від небезпеки вчинення щодо них суспільно небезпечних посягань [6].

Профілактика злочинності являє собою комплекс заходів, спрямований на виявлення, обмеження, усунення чи нейтралізацію криміногенних факторів, які детермінують злочинність в цілому та окремий злочин, ще до того, як вони призведуть до суспільно небезпечних діянь чи наслідків. Таким чином, профілактика злочинності – діяльність, здійснювана на ранніх стадіях виникнення та формування в особі намірів здійснення подальшої протиправної діяльності. *Недопущення злочинів* – діяльність держави та правоохоронних органів, спрямована на створення такої обстановки у суспільстві, коли вчинення злочинів буде неможливим. *Припинення злочинів* – діяльність держави та правоохоронних органів, спрямована на те, щоб зупинити вчинення злочину на ранній стадії (готування, замаху), коли ще не настали шкідливі, суспільно небезпечні наслідки злочинної діяльності. *Переривання злочинів* – діяльність правоохоронних органів, спрямована на те, щоб перешкодити злочинцю досягти своєї мети. *Боротьба зі злочинністю* – діяльність системи всіх державних, правоохоронних і громадських органів, спрямована на нейтралізацію і фізичне усунення злочинів та осіб, які їх вчинили. *Попередження (запобігання, превенція) злочинів чи злочинності* – діяльність правоохоронних

органів, спрямована на припинення злочинної діяльності та недопущення її у подальшому шляхом ліквідації фізичної можливості особи продовжити чи вчинити злочин (для цього може бути використаний цілий комплекс заходів правового характеру: затримання, притягнення до кримінальної відповідальності, засудження та поміщення особи у відповідну установу виконання покарань, встановлення адміністративного нагляду). *Обмеження злочинності* – діяльність правоохоронних органів, спрямована на обмеження та усунення можливостей осіб, які здатні вчинити злочини, до здійснення протиправної діяльності (шляхом притягнення до адміністративної чи іншого виду відповідальності, вилучення зброї чи боєприпасів, проведення ревізії тощо, тобто створення таких умов, коли особа не буде мати можливості вчинити задуманий нею злочин). *Соціальний контроль над злочинністю* – діяльність держави, спрямована на те, щоб перевіряти (контролювати), спостерігати за діяльністю окремих злочинців та злочинних угруповань, об'єднань та обмежувати можливості допускати вчинення злочинів з їх боку [5].

Протидію злочинності необхідно розглядати як: 1) напрям діяльності всіх державних та недержавних структур, окремих службових та приватних осіб, спрямований на нейтралізацію причин та умов злочинності та окремих злочинів і негативних факторів, що сприяють їх існуванню та розвитку; 2) діяльність, спрямовану на виявлення та руйнування злочинних схем та структур, які їх реалізують; 3) діяльність, спрямовану на створення неможливих для подальшої кримінальної діяльності умов; 4) діяльність правоохоронних та судових органів, що перешкоджає криміналітету (у широкому його розумінні) здійснювати та розвивати свою злочинну діяльність як при вчиненні серії злочинних дій, так і при разовому вчиненні злочинів окремими особами; 5) можливість обмежити сприяння у вчиненні злочинів та приховуванні фактів злочинної діяльності особам, які безпосередньо у вчиненні злочинів участі не брали, але допомагали злочинцю (злочинцям) у посткримінальній діяльності; 6) діяльність правоохоронних органів та окремих службових осіб, спрямовану на подолання перешкоджанню розкриттю та розслідуванню злочинів з боку самих злочинців або інших осіб, які здійснюють прикриття їх протиправної діяльності; 7) завдання всіх гілок державної влади (ст. 6 Конституції України); 8) діяльність, що відображає кримінальну та кримінологічну політику держави і базується на певних принципах, правилах, має власну методологічну та правову базу; 9) напрям діяльності світового співтовариства та різних держав, що об'єднують свої зусилля у виявленні та попередженні злочинів, що загрожують їм, їх суверенітету, недоторканності, зовнішній та внутрішній безпеці.

Рівні протидії злочинності: 1) міждержавний; 2) державний; 3) регіональний (у межах адміністративно-територіальної одиниці, галузі чи сфери діяльності, окремого об'єкта – підприємства, установи, організації); 4) місцевий (населений пункт, район); 5) індивідуальний.

У законодавстві України, так само як і в кримінологічній літературі, немає єдиного підходу до визначення напрямів діяльності держави у протидії

злочинності і використовуються терміни «попередження злочинності», «запобігання злочинам», «профілактика злочинності», «боротьба зі злочинністю».

Висновки. Отже, слід погодитися із тими вченими, які вважають, що існує необхідність усунення криміногенних прогалин у правовому регулюванні строків виконання судових рішень. Удосконаленню підлягає також правове регулювання порядку виконання судових рішень у справах, за якими боржником є держава. Це можливо здійснити через: а) посилення правових гарантій держави за своїми зобов'язаннями згідно з рішеннями національних судів; б) закріплення вичерпного переліку підстав для відмови у видачі коштів за судовим рішенням стягувачеві в ситуаціях, коли розпорядником таких коштів є Міністерство юстиції України.

Систему аргументів на користь необхідності удосконалення кримінально-правових заходів запобігання невиконанню судових рішень мають складати: а) відмова від преюдиційного характеру опису ознак об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 382 КК України; б) приведення практики призначення покарань за вчинення злочинів, передбачених ст. 382 КК України, у відповідність до принципу домірності.

Діяльність спеціалізованих суб'єктів запобігання невиконанню судових рішень має спрямовуватися на: 1) виявлення осіб, які потенційно можуть не виконати судові рішення, та застосування щодо них заходів ранньої і безпосередньої превенції; 2) вжиття заходів посткримінальної превенції стосовно осіб, які вчинили невиконання судового рішення; 3) усунення деструктивних чинників мікросоціального середовища, які сприяють формуванню та/або закріпленню, поглибленню антисуспільної спрямованості злочинця [2, с. 163].

З метою удосконалення кримінально-превентивної діяльності осіб, на користь яких прийнято (винесено) судові рішення (активної віктимологічної профілактики), слід розробити алгоритм дій, який включав би систему послідовних заходів щодо: а) отримання в суді виконавчого листа; б) звернення до підрозділу Мінюсту з метою забезпечення примусового виконання судового рішення; в) активного контролю за ходом виконавчого провадження, участі у провадженні виконавчих дій.

Актуальними будуть подальші дослідження саме кримінально-правового забезпечення виконання судових рішень у кримінальному провадженні.

Бібліографічні посилання

1. *Лагода К. О.* Невиконання судових рішень: кримінологічна характеристика та запобігання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Катерина Олександрівна Лагода. – Х., 2015.
2. *Лагода К. О.* Невиконання судових рішень: кримінологічна характеристика та запобігання : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / К. О. Лагода. – Х., 2015.
3. Курс кримінології : Загальна частина : [підручник : у 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К., 2001. – Кн. 1 / відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв.
4. *Литвинов О. М.* Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні :

монографія / О. М. Литвинов. – Х., 2008.

5. *Негодченко В. О.* Діяльність органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів в сучасних умовах : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / В. О. Негодченко. – Х., 2003.

6. *Ожегов С. И.* Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – 4-е изд., доп. – М., 1999.

7. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. – Т. 1 : А-Г. – Т. 2 : Д-Й. – Т. 4 : Н-П. – К., 1999.

Минченко С. И. **Предотвращение невыполнения судебных решений в контексте реформирования уголовной юстиции Украины.** В статье акцентируется внимание на важности обеспечения выполнения судебных решений в контексте реформирования уголовной юстиции Украины.

Ключевые слова: *преступление, преступность, противодействие, предупреждение, профилактика, судебное решение, реформы.*

Minchenko S. I. **Prevention of judgments in the context of reforming the criminal justice system in Ukraine.** The article focuses on the importance of ensuring the implementation of the decisions of judges in the context of reforming the criminal justice of Ukraine.

Analysis of major types of direct and indirect costs from the non-execution of court decisions which contain signs of structure of the crime provided by article 382 of the Criminal Code of Ukraine, allows to conclude that the price of the specified type of crime is about 9389848400 hryvnyas annually. This is a clear confirmation of the relevance of the stated topics.

The activities of specialized entities to prevent the failure of judicial decisions, directed on: 1) identify persons who potentially may not fulfil the court decision and the application to them of measures of early and direct prevention; 2) the adoption of measures postcriminal prevention against the persons who made the non-execution of court decisions; 3) elimination of destructive factors microsocial environment contributing to the formation of anti-social orientation of the offender.

Improvement of criminal-preventive activities of persons in favor of which issued judicial decision (active prevention) requires the development of algorithm of actions, which would include a system of consistent measures: a) receipt in court of a writ of execution; b) application to the division of the Ministry of justice to ensure enforcement of a judicial decision; c) active monitor the progress of enforcement proceedings, participation in the production of executive action.

Keywords: *crime, criminality, counteraction, counteraction, prevention, judgment, reform.*

Надійшла до редакції 17.06.2015